

Forum

Appel aan de culturele elite¹

Bart Römer Kunst en cultuur vormen de kern van de samenleving en een betrouwbaar en onafhankelijk medium als de publieke omroep speelt daarbij van oudsher een belangrijke rol. Maar deze vrijheid staat onder druk. Waar blijft de culturele elite om de barricades op te gaan?

Een bovengemiddelde groep liefhebbers van kunst en cultuur wordt doorgaans bestempeld als een culturele elite. Er zijn nog andere elites: de financiële, sociale en politieke elite en de elite van echt machtigen. De leden van een culturele elite behoren tot de groep die bij een revolutie of staatsgreep, dan wel militaire inval door een vijandige mogendheid, zo snel mogelijk tegen de muur moet. Of in een kamp. In elk geval uit de weg. Waarom? Omdat zij lastpakken zijn, mondig, uitgesproken. Omdat zij durven nadenken. Toch?

Het begrip 'elite' roept associaties op van privileges en voordelen voor enkelen, klassenverschillen, rangen en standen, nepotisme en oligarchie. Ingrediënten die van oudsher worden gebruikt om een meerderheid te beknotten, uit te buiten en dom te houden. Maar misschien zit er ook een andere, waardevolle kant aan (culturele) elites. Een immateriële kant die daadwerkelijk het verschil kan maken.

Beschavingsval

Wind, water en tijd verkrumelen het hoogste gebergte, het hardste steen. Maar ook alles wat de mens voortbrengt. Zie de piramides van Egypte, of de tempels van Angkor Wat in Cambodja. Nog staan ze er, verweerd, beschadigd, onteerd, maar niet voor eeuwig. En als wind, water en tijd hun werk niet doen, is de mens wel een vernietigende factor. Er is altijd wel een reden. Kerken worden moskeeën en andersom, gezichten van oude goden of heersers worden weggehakt, de boeddhabeelden van Bamyan in Afghanistan werden door de Taliban aangevallen met tanks en bombardementen, en opgeblazen met dynamiet. De vooruitgang staat natuurlijk ook op dit terrein niet stil. De ineenstorting van beschavingen vormt een vingervijzing voor de toekomst, onze toekomst, als we hem willen zien. Wie blind is voor het verleden, heeft immers geen oog voor de toekomst.

Ook onze democratie kan kapot. Als er steeds minder mensen de noodzakelijke informatie en inzichten om ons democratisch systeem te laten

werken, tot zich kunnen nemen. Als mede daardoor steeds minder mensen hun stem uitbrengen. Als het cynisme blijft toenemen, evenals de individuele hebzucht – dankzij het dogmatisch voortwoekerende neoliberalisme, met marktwerking als heilige graal. In dat geval leveren we onszelf over aan persoonlijke willekeur, het recht van de sterkste, de chaos die toeslaat als orde verdwijnt.

De Nederlandse burger is voor zijn primaire informatie in toenemende mate afhankelijk van beeldschermen. Ik hecht daarom grote waarde aan de publieke omroep, niet alleen als bron van onberispelijke journalistieke informatie, maar ook als grootste kunst- en cultuurproducent van Nederland. Sinds jaar en dag, aantoonbaar. Voor de Nederlandse variant van het democratische systeem heeft de burger – om te kunnen participeren – dagelijks die betrouwbare, onafhankelijke (culturele) informatie nodig. Dergelijke essentiële nieuwsvoorziening kan en mag niet aan de commerciële marktwerking en de daarin opererende partijen worden toevertrouwd. Mijn vader wist nog hoe vrijheid smaakte na een periode van oorlog en onderdrukking. Ik kreeg daar maar een vleug van mee. Mijn kinderen kennen niets anders dan vrijheid. Ze snappen wel dat het bloed, zweet en tranen heeft gekost om deze situatie te bereiken, maar voelen het niet meer in zichzelf als een bevochten waarde. Dat hoeft ook niet, maar die vrijheid staat wel onder druk.

Misschien is een beschavingsval onvermijdelijk, maar niets doen leidt zeker tot destructie en voortijdig verlies van al wat ons dierbaar is. Wie zwijgt geeft toe.

Actie!

Het wordt dus tijd voor actie, voor opstand van de culturele elite. Laat ze het zwijgen doorbreken en te voorschijn komen uit de kelders en krochten waarin zij zich de afgelopen vijftien jaar meer en meer in heeft laten opsluiten door populistische schreeuwbecken. Deze elite moet doen wat zij millennia lang heeft gedaan: verantwoordelijkheid nemen, opkomen voor het publieke belang, van alle burgers,

Laat de culturele elite het zwijgen doorbreken en te voorschijn komen uit de kelders en krochten waarin zij zich heeft laten opsluiten

van hoog naar laag, van rijk naar arm, van alle gezindten. Deze oproep is geen aanval op schuldgevoel, portemonnee of sentiment, maar een appel op het morele besef om te investeren in de kwaliteit van onze samenleving. Om de beschavingsval minimaal te vertragen in plaats van te versnellen, op te komen voor wat er hier in Nederland aan cultuurgoed is opgebouwd en het steeds grotere primaat van de economie te betwisten.

In politiek Den Haag wordt het maatschappelijk speelveld aan stukken gereten door angstaanjagers, onderbuikbespelers en polarisatiejunks: kortetermijndenkers. Van rechts tot links. De ranzige brokstukken door de 'oude' media opgedist als *het nieuws*. Nieuws was eens een waarheid met een hoog zuiver gehalte, tegenwoordig niet veel meer dan de dagelijkse aanranding van een reeds lang overleden schoonheid.

Het echte nieuws komt van alle kanten op je af, 24 uur per etmaal, onophoudelijk. Informatie en informeren draait daarom meer en meer om duiding die niet alleen vorm moet krijgen in de journalistieke

Cultuur zou in onze samenleving moeten worden aangemerkt als primaire levensbehoefte

traditie, maar ook waar het hart en het gevoel en de ratio samenkomen: in de wereld van kunst en cultuur. Hier worden verhalen verteld waar we ons aan vastklampen in een poging samenhang, solidariteit en begrip te verwerven.

De mens is een sociaal dier dat leeft in een haast niet te bevatten werkelijkheid die voortdurend van vorm, dynamiek en begrip verandert, en die altijd en onder alle omstandigheden gevaarlijk blijft en zich slecht laat temmen. Verhalen verzinnen en verhalen vertellen – op welke wijze dan ook – is onze manier om die werkelijkheid te duiden, te bezweren, van context te voorzien, zodanig dat een volk zich onderling verbonden weet, zichzelf in de ander herkent. En daarmee precies aanvoelt waar de grens van een andere context of een andere duiding van de werkelijkheid begint of eindigt.

De bezuinigingen op het gebied van kunst en cultuur, met inbegrip van de publieke omroep, zijn een feit, de subsidieboom is getrimd. Snoeien is prima, noodzakelijk zelfs, wil de tuin kunnen bloeien, maar het met wortel en tak uittrekken van

Bart Römer

is directeur van de Nederlandse Filmacademie en schrijver, eerder netmanager van Nederland 2 bij de NPO

de struik levert echt geen mooiere rozen op. Zonder cultuur zijn wij geen ware samenleving, maar niets anders dan een verzameling economische eenheden, zzp'ers die allemaal bezig zijn de best mogelijke deal met hun providers af te sluiten.

Kern van onze identiteit

Cultuur, in de brede zin van het woord, zou in onze samenleving moeten worden aangemerkt als primaire levensbehoefte en zou als vanzelfsprekend op de begroting van de overheid met een substantieel, geoormerkt bedrag moeten staan. Kunst en cultuur vormen de kern van onze identiteit. Ze geven aan wie wij zijn en vooral: wie wij willen zijn. We vinden het normaal dat een kind er twintig jaar over doet om enigszins volwassen te worden. Maar als we onze kinderen, de aankomende generaties, niet structureel bijbrengen wat cultuur is, wat de betekenis daarvan is in persoonlijk en maatschappelijk opzicht, hoe je daarmee omgaat, ernaar kijkt en luistert, over praat en schrijft, hoe kunnen we dan verwachten dat ze als volwassen lid van onze samenleving daar interesse voor kunnen opbrengen?

Het is een teken van beschaving om in een maatschappij te leven waarin kunst en cultuur geborgd en verankerd zitten, zonder gevaar door de opportunistische tijdgeest te worden aangerand. De culturele elite heeft de kracht van het woord, de macht van de pen, is mondig. De leden van die elite zijn lastpakken, met uitgesproken meningen. Althans, dat kunnen ze zijn. Als ze durven. Als ze opstaan. Als ze het zwijgen doorbreken.

Noot

- 1 Bewerkte lezing die is uitgesproken bij de presentatie van *Boekman 98: Afstemmen op cultuur: de publieke omroep in een crossmediaal landschap*, op 15 april 2014, in Vondel CS, Amsterdam.